

říjen | 2023

ZPRÁVY

Z MINISTERSTVA ZEMĚDĚLSTVÍ

MINISTERSTVO ZEMĚDĚLSTVÍ

30 let

VÁŽENÍ ČTENÁŘI,

pocházím z kraje, který je proslulý především koňmi a perníkem. Zapsal se však i do historie zemědělství, a to bratřenci Veverkovými a jejich ruchadlem, tedy pluhem s válcovitou radlicí, který vyrobili v roce 1827 v Rybitví. Byl to jeden z významných momentů, na které pak samozřejmě navazovaly další. Ať už šlo například o technický pokrok, o vznik a rozvoj zemědělských věd anebo šíření osvěty. V návaznosti na společenské změny se u nás měnilo kromě jiného vlastnictví a způsoby hospodaření. Do roku 1948 sice fungovaly tradiční právní a výrobní vztahy, ale byly stále více deformovány a omezovány. Poté už tradiční zemědělství založené na různých formách vlastnictví půdy rychle zanikalo a nastupovala násilná kolektivizace. Ta zcela roztrhala léta vytvářené vztahy sedláků na venkově. Většina lidí ztratila vztah k půdě a krajině. Důsledky si bohužel neseme dodnes. Naděje na jakékoli změny a uvolnění poměrů v 60. letech skončily se vstupem vojsk Varšavské smlouvy do Československa a zásadní změna přišla až s listopadem 1989. Centrálně plánované hospodářství se přeměnilo na hospodářství tržní, v roce 1993 se rozdělilo Československo a vznikla samostatná Česká republika. Tyto změny ekonomických podmínek spolu se změnami politickými a společenskými zemědělství významně pozitivně ovlivnily. Změnilo se uspořádání vlastnických práv, produktivita a konkurenceschopnost, začaly vznikat rodinné farmy, řešila se privatizace, rozsáhlé restituce zemědělského majetku a transformace družstevního sektoru, který u nás před rokem 1989 hospodařil na dvou třetinách zemědělské půdy. V roce 1996 Česká republika zažádala o vstup do Evropské unie a osm let poté byla přijata. Stala se i součástí Evropského hospodářského prostoru zajišťujícího volný pohyb osob, zboží, služeb a kapitálu. Za 30 let se zemědělství samostatné České republiky značně změnilo, ostatně ilustruje to přehled v tomto čísle našich zpráv. Chtěl bych, aby si udrželo svoji pestrost. Tu úplnou mozaiku by měly tvořit jak malé rodinné farmy, tak větší zemědělská družstva, protože všichni plní svoji nezastupitelnou funkci v agrárním sektoru ČR. Vždy zdůrazňuji, že si zemědělci velmi vážím. Bez jejich obětavé práce, ale přesnější je podle mě poslání, bychom se neobešli. Dovolím si proto na závěr citovat amerického finančníka Bernarda Barucha, který řekl: „Zemědělství je největším a v zásadě nejdůležitějším z našich průmyslových odvětví. Města jsou jen větve stromu národního života, jehož kořeny sahají hluboko do země. Všichni s farmářem vzkvíváme nebo upadáme.“

Marek Výborný
ministr zemědělství

OBSAH:

PŘÍRODA

NE BETONU NA POLÍCH. ZA 30 LET JSME PŘIŠLI O 66 TISÍC VÁCLAVÁKŮ ORNÉ PŮDY

03

PŘÍRODA

EKOFARMY V ČESKU NA VZESTUPU

04

SPOTŘEBITEL

KVALITNÍ POTRAVINY PŘED ROKEM 1989? TO JE CHIMÉRA

05

SPOTŘEBITEL

DEJME SI NA OSLAVU KLASU A REGIONÁLNÍ POTRAVINU

06

EKONOMIKA

ČEŠI 30 LET OD REVOLUCE JEDÍ VÍCE OVOCE A ZELENINY

07

EKONOMIKA

S VÝSTAVBOU ČISTÍREN ODPADNÍCH VOD SE PODAŘILO POHNOUT

08

PŘÍRODA

V ČESKU UBÝVÁ VELKÝCH ČERNÝCH SKLÁDEK

09

PŘÍRODA

NE BETONU NA POLÍCH. ZA 30 LET JSME PŘIŠLI O 66 TISÍC VÁCLAVÁKŮ ORNÉ PŮDY

Nejen kvůli stavbám různých druhů zmizelo v Česku od roku 1993 přes 264 tisíc hektarů orné půdy. Jednoduchým výpočtem tak zjistíme, že každý den tohoto období jí ubylo průměrně 24 hektarů. Tomu říkáme ne. Ministerstvo životního prostředí připravilo novelu, která zemědělskou půdu komplexně ochrání, nejkvalitnější půdu tak nebudou moci zabrat obří logistická a nákupní centra. Na novelu bude navazovat konkrétní prováděcí předpis, na kterém budeme spolupracovat.

Výměra orné půdy se za posledních 30 let snížila rychlým tempem, a sice o 8,3 % na 2,9 milionu hektarů. Celkový úbytek představuje 264 505 hektarů, což odpovídá 24,2 hektaru denně. Každý den v Česku tak nenávratně zmizela plocha velká přibližně jako šest pražských Václavských náměstí (které má přes 4 hektary). Orná půda se mění na trvalé travní porosty, lesní pozemky, ale také mizí pod vrstvou betonu, na kterém se staví velkosklady, továrny, satelitní obytné čtvrti.

Skrytá příležitost v brownfieldech

V Česku je podle odhadů Ministerstva průmyslu a obchodu a na základě databáze agentury CzechInvest v současnosti zhruba 4 300 tzv. brownfieldů, nevyužívaných budov a pozemků, které čekají na revitalizaci. Ministerstvo v letošním roce otevřelo výzvu z programu Regenerace a podnikatelské využití brownfieldů s podporou 200 milionů korun. Spolu s výzvou z Národního plánu obnovy tak po splnění všech podmínek podpoří projekty ve výši 700 milionů korun.

6 pražských Václaváků orné půdy denně zmizí

Vyšší ochrana nejkvalitnější zemědělské půdy

Ministerstvo životního prostředí připravilo novelu, která zásadně ochrání nejcennější zemědělskou půdu před plošnými zábory pro obchod a skladování. Půdy zařazené do I. a II. třídy ochrany (podle Bonitované půdně ekologické jednotky tzv. BPEJ) jsou na území Česka ty nejhodnotnější. Nově bude platit zákaz využívat zemědělskou půdu této kvality pro záměry obchodu nebo skladování o rozsahu větším než jeden hektar a dále zákaz využít tyto půdy pro běžné fotovoltaické elektrárny. Díky legislativní úpravě se výrazně sníží úbytek nejkvalitnější zemědělské půdy. Novelu čeká projednávání v Poslanecké sněmovně.

PŘÍRODA

EKOARMY V ČESKU NA VZESTUPU

V postkomunistických zemích včetně České republiky se po roce 1989 museli zemědělci ekologické zemědělství nejprve „naučit“. Za 30 let se ale české zemědělství v této oblasti posunulo dopředu, sektor se každým rokem rozrůstá a patříme mezi dvacet zemí světa s největší výměrou půdy v ekologickém režimu.

Ekologické zemědělství je v Česku na vzestupu. V roce 1990 u nás byly pouze tři ekologické farmy, které hospodařily na 480 hektarech. Ke konci letošního prvního pololetí jich bylo přes 5 300 s celkovou rozlohou téměř 600 tisíc hektarů. Česko tak patří mezi dvacet zemí s největším podílem ploch v ekologickém zemědělství na světě a mezi osm v Evropě.

Zásadní posun ve vývoji biozemědělství znamenal rok 1998, kdy byly obnoveny finanční podpory na podporu ekologicky hospodařících podniků a o rok později i vznik nezávislé organizace KEZ, o.p.s. Ta kontroluje dodržování přísných pravidel ekologického hospodaření. Dynamický rozvoj oboru Česko zažilo vstupem do EU. V roce 2005 u nás působilo 829 ekologických farem na výměře 255 tisíc hektarů, o pět let později se jejich počet zvýšil čtyřikrát, a to na celkových 3 517 s výměrou 448 tisíc hektarů.

Ačkoliv v ekologickém zemědělství převažují trvalé travní porosty, v posledních letech je patrný nárůst ploch orné půdy. Ta dnes tvoří téměř pětinu celkové výměry v ekologickém zemědělství. A tento podíl chceme dále zvyšovat. Proto jsme v rámci Strategického plánu společné zemědělské politiky 2023–2027 aktuálně navrhli zvýšení sazeb dotací v ekologickém zemědělství na zemědělskou kulturu standardní orná půda, kde chceme podpořit například pěstování zeleniny a speciálních bylin, víceletých píceň a ostatních plodin.

Přestože v poslední době tempo růstu zpomalilo, předpokládáme další rozšíření podílu ekologicky obdělávané půdy. Díky „Akčním plánům ČR pro rozvoj ekologického zemědělství“ jsme již příslušné kroky zahájili. Do roku 2027 by měli zemědělci hospodařit ekologicky na 22 % zemědělské půdy. Tento cíl je reálně splnitelný.

1990

3

ekologické farmy

1. pololetí
2023

přes 5 300

ekologických farem

SPOTŘEBITEL

KVALITNÍ POTRAVINY PŘED ROKEM 1989? TO JE CHIMÉRA

Setkáváme se s názory, že potraviny za minulého režimu byly mnohem kvalitnější než dnes. Je tomu ale naopak. Za některé potraviny, které se tehdy prodávaly, by dnes mohly hrozit vysoké pokuty. Potraviny jsou nyní mnohem bezpečnější. Důvodem je mimo jiné to, že kromě českých parametrů je nezbytné splňovat požadavky stanovené i na úrovni Evropské unie, které se týkají všech potravin, jak v Unii vyrobených, tak dovezených do EU.

Když se z trhu kvůli falšování nebo zdravotní závadnosti stahuje určitá potravina, pravidelně v internetových diskusích zaznamenáváme názory, že dříve by se nic takového nemohlo stát. Nebylo tomu tak. Přestože před rokem 1989 existovaly tzv. Československé státní normy, umožňovaly větší flexibilitu, protože nebyl dostatek potřebných surovin. Výrobci mohli nahradit určitou surovinu nějakou jinou. Například u sýrů existovala tabulka záměn.

Benzen se v minulosti využíval jako konzervant, přidával se například do hořčice. Benzen však patří mezi kontaminanty, u nichž se zřetelně prokázal karcinogenní účinek na člověka. Mezinárodní agentura pro výzkum rakoviny (IARC) klasifikovala benzen jako humánní karcinogen skupiny I. Potraviny samozřejmě i tehdy obsahovaly přídatné látky, ale neexistovala povinnost uvádět jejich obsah na obalu. V dokumentu Československé státní televize „Jsou naše potraviny závadné?“ z roku 1987 se mluví o absenci normy na obsah vysoce karcinogenních PCB v potravinách. Norma nebyla na další látky, jako dusičnany, dusitany, mykotoxiny, těžké kovy a DDT, které sice bylo zakázáno v roce 1974, v potravinách se však vyskytovalo dlouho poté.

Za socialismu bylo zvykem znepokojivé informace o obsahu škodlivin v potravinách tutlat, v současnosti jsou potraviny pod větším drobnohledem. Státní zemědělská a potravinářská inspekce a Státní veterinární správa, které dohlížejí na kvalitu a bezpečnost potravin, upozorňují, jakmile se na trhu vyskytne závadný výrobek. Pracovníci dozorových orgánů jsou členy expertních komisí. Patříme také do celoevropského systému RASFF (Systém rychlého varování pro potraviny a krmiva). Ten slouží k oznamování rizikových potravin. Česká republika z tohoto systému informace nejen čerpá, ale sama jednotlivé podněty a zjištění přidává.

Potraviny na našem trhu dnes musí splňovat velké množství parametrů stanovených řadou jak evropských, tak národních právních předpisů např. v oblasti označování potravin. Spotřebitel tak má možnost si vybrat danou potravinu nejen podle svých chuťových preferencí či ceny, ale i podle informací o potravině, které spotřebitelům umožňují informovaný a bezpečný výběr potravin.

Výrobci u nás mohou využít systém „Českých cechovních norem“ zavedený Potravinářskou komorou ČR. Logo Česká cechovní norma znamená, že výrobek splňuje nadstandardní parametry, kterými se daná potravina liší od jiných potravin stejného typu. Pokud tedy potravina na obale toto logo má, měla by splňovat požadavky stanovené uvedenou normou.

SPOTŘEBITEL

DEJME SI NA OSLAVU KLASU A REGIONÁLNÍ POTRAVINU

Národní značky Klasa a Regionální potravina jsou zárukou kvality. Za dobu své existence urazily značný kus cesty, jejich původní cíle zůstávají stejné – podpořit české výrobce, obohatit náš jídelníček a ovlivnit preference spotřebitelů.

Klasa (udělována od roku 2003)

Logo jedné z nejrozšířenějších a nejstarších značek kvality nese 936 výrobků od 262 firem (k 15. 10. 2023). Cílem je „zaručit kvalitu potravin a usnadnit orientaci spotřebitele na českém trhu“. Značka se udílí na 3 roky, během nichž dozorové orgány (Státní zemědělská a potravinářská inspekce a Státní veterinární správa) kontrolují nejen požadavky vyplývající z národní a evropské potravinové legislativy, ale i nadstandardní požadavky vyplývající z podmínek pro používání značky kvality. Za užívání loga firmy neplatí jako u jiných značek na trhu.

Regionální potravina (udělována od roku 2010)

Jde o mladší projekt našeho rezortu, který podporuje produkty malých a středních výrobců v krajích. Zemědělský nebo potravinářský výrobek musí být vyroben v příslušném regionu ze surovin z daného regionu, případně, pokud je to z objektivních důvodů nutné, z tuzemských surovin. Modrozelené logo má 527 potravin od 378 výrobců (k 15. 10. 2023). Rozhoduje zejména vazba k regionu a tradice. Motivem je i ekologie, nakupování od lokálních výrobců, díky nimž se zkracují distribuční cesty. Logo se uděluje na čtyři roky a je bezplatné.

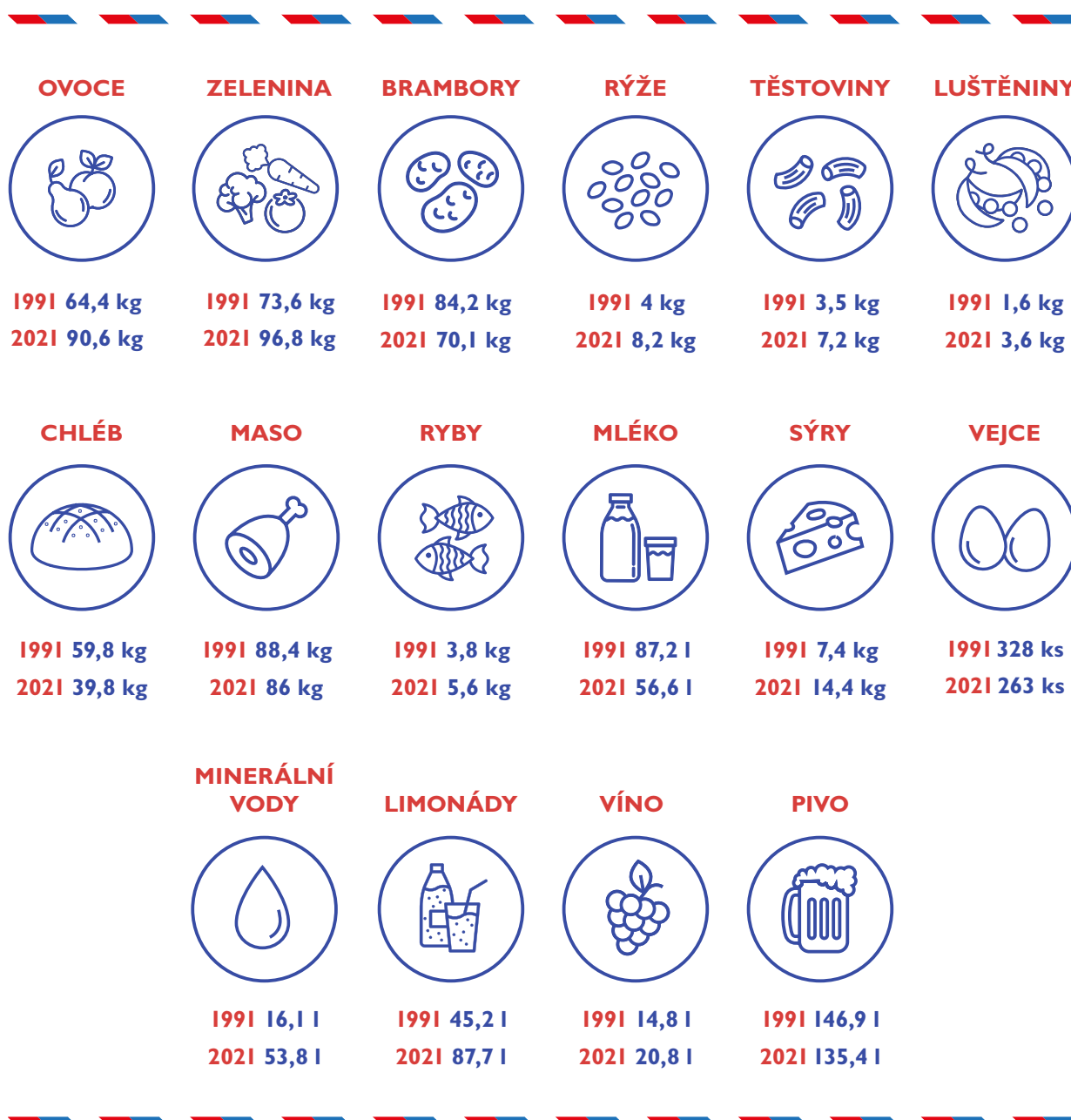
Jedním z nejviditelnějších marketingových nástrojů je podpora značky v médiích. Například v pořadech: Kluci v akci, Pečení na neděli či Herbář. Pravidelně se můžete se značkou Regionální potravina setkat v časopisech Apetit, Gourmet, Forbes a na významných akcích jako jsou Dožínky na Letné, Vinobraní na Pražském hradě a Země živitelka.

Dozorové orgány pravidelně dělají kontrolní akce se zaměřením na potraviny oceněné značkami KLASA a Regionální potravina a nově také na potraviny s deklarací „Vyrobeno podle české cechovní normy“. Výsledky za rok 2022 potvrdily, obdobně jako v minulých letech, jejich velmi vysokou jakost a bezpečnost. Z hlediska zjištění Státní zemědělské a potravinářské inspekce jde o jednu z nejméně problematických kategorií potravin. U těch ostatních inspektoři zjišťují až řádově vyšší podíly nevyhovujících vzorků.

EKONOMIKA

ČEŠI 30 LET OD REVOLUCE JEDÍ VÍCE OVOCE A ZELENINY

Češi si v posledních třiceti letech více oblíbili ovoce a zeleninu. Od roku 1991 se také změnily stravovací návyky v podobě příloh k jídlům. Brambory nahrazují především rýže a těstoviny nebo luštěniny. Dopřáváme si více minerálních vod a sladkých nápojů, naopak zájem o pivo v Česku klesá. Srovnání vybraných potravin najdete v infografice.

Zdroj: ČSÚ

EKONOMIKA

S VÝSTAVBOU ČISTÍREN ODPADNÍCH VOD SE PODAŘILO POHNOUT

Na počátku 90. let minulého století byly vodní toky silně znečištěné, hlavně kvůli průmyslové činnosti či chybějícím komunálním čistírnám odpadních vod. Postupem času se však začalo s jejich výstavbou a modernizací.

Stavební boom, která naše města zažívala v minulých desetiletích, měl výrazný dopad na nevyhovující infrastrukturu včetně čistíren odpadních vod. Od roku 1999 až do loňského roku se jich v Česku postavilo 2 457.

Zároveň se rozšiřovala kanalizační síť, jejíž částečná absence v minulosti přispívala ke znečišťování vodních toků. V roce 1989 bylo na kanalizaci napojeno 72,4 % obyvatel bydlících v domech. V roce 2022 jejich počet stoupl na 87,3 %. Z vodovodů bylo v roce 1989 zásobováno 82,4 % z celkového počtu obyvatel, loni to bylo již 95,6 %.

Počet čistíren odpadních vod

959

1999

3 416

2022

Péče o vodu jako priorit

Zajištění dostatečného a kvalitního zdroje vody pro zásobování obyvatel pitnou vodou, pro energetiku, průmysl i zemědělství je prioritou vodního hospodářství. V praxi to kromě jiného znamená zajistit propojování vodárenských i vodohospodářských soustav, realizovat opatření podporující zadržování vody v krajině, sledovat možnosti potřebných akumulací povrchových vod, a to se zohledněním vývoje klimatických scénářů. Ministerstva proto loni podpořila sektor vodohospodářství téměř 11,2 miliardy korun. Dotace Ministerstva zemědělství představovaly 42 % (4,6 miliardy korun), dotace v gesci Ministerstva životního prostředí 53 % (téměř 6 miliard korun), pět procent se podílelo i Ministerstvo dopravy (577 milionů korun). Na vědu a výzkum v této oblasti šlo téměř 256 milionů korun, z toho 35 % z našeho rozpočtu (91 milionů), 40 % z MŽP (102 milionů) a 25 % z Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (63 milionů).

PŘÍRODA

V ČESKU UBÝVÁ VELKÝCH ČERNÝCH SKLÁDEK

Nelegální skládky jsou noční můrou pro obce. I když se situace s těmi velkými od 90. let v Česku zlepšuje, pandemie koronaviru počet malých navýšila o polovinu. Podle dat projektu ZmapujTo je v současnosti v celorepublikové mapě nahlášeno 25 tisíc černých skládek odpadu.

Česká informační agentura životního prostředí odhaduje, že počátkem 90. let bylo na území České republiky přes 6 tisíc nezabezpečených a černých skládek, z nichž velká část se stala starou ekologickou zátěží. Zlom přišel s prvním zákonem o odpadech v roce 1991, který zakazoval ukládání odpadu na nezabezpečených skládkách a nařídil třídění odpadů. Množství a velikost skládek postupně ubývá, zatímco v roce 1990 zabíraly více než 15 tisíc hektarů, v roce 2018 už jen téměř 6 tisíc hektarů.

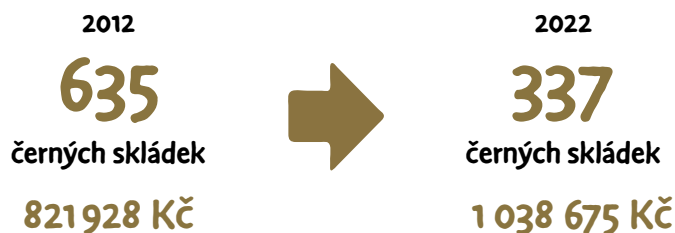
Oficiální statistiky o místech, kde dochází k nelegálnímu ukládání odpadu neexistují. Skládky monitoruje aplikace ZmapujTo od iniciativy Uklidme Česko, kde je v současnosti v celorepublikové mapě nahlášeno 25 tisíc černých skládek odpadu. Jejich počet o více než polovinu vzrostl během pandemie koronaviru. Z mapy vyplývá, že nejvíce skládek je evidováno ve velkých městech a jejich okolí. Lidé nejčastěji odkládají stavební sutě, starý nábytek, koberce nebo třeba vysloužilé spotřebiče.

Nelegální skládky hyzdí nejen města a přírodu, ale jsou i hrozbou. Do ovzduší z nich mohou unikat škodlivé látky, které mohou kontaminovat půdu, povrchovou i podzemní vodu.

Odstranění černých skládek mají často na starosti samosprávy. Likvidace odpadu přitom není zadarmo. Obcím a městům proto pomáhá Ministerstvo životního prostředí, na odstranění nepovolených skládek pro ně vypisuje dotační výzvy z Národního programu Životní prostředí s alokací v řádech desítek milionů korun.

Menší skládky se daří likvidovat i Lesům České republiky, stojí to ale hodně úsilí a peněz. Za posledních deset let jejich úklid přišel státní podnik na téměř 17 milionů korun.

Počet černých skládek a náklady Lesů ČR na jejich likvidaci:

Oproti roku 2012 bylo skládek méně, ale v mnoha případech šlo o nebezpečný odpad, jehož likvidace je nákladnější nežu běžného komunálního odpadu.